

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา มีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะนำแนวความคิดต่างๆมาเป็นหลัก ในการสร้างกรอบความคิด สำหรับดำเนินการศึกษาค้นหาแนวทางการปรับปรุงภูมิทัศน์เมืองเก่านครราชสีมา เพื่ออนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม

2.1 ความหมายภูมิทัศน์เมืองและองค์ประกอบภูมิทัศน์เมือง

2.1.1 ความหมายภูมิทัศน์เมือง

กอร์ดอน คัลเลน (1971:3) สถาปนิก ผู้ศึกษาภูมิทัศน์เมืองและเทคนิค Serial Vision ได้ให้ความหมายของภูมิทัศน์เมืองว่า คือ สิ่งแวดล้อมตามเส้นทาง และพื้นที่นอกอาคารที่เราสามารถมองเห็น และรับรู้ได้ในเมือง ไม่ว่าจะเป็นลักษณะ รูปแบบของอาคาร องค์ประกอบของเมืองต่างๆ ที่อยู่ในรูปของ 3 มิติ ที่สื่อออกมาในลักษณะของรูปทรงที่โอบล้อมจุดที่เรายืนอยู่ โดยจะมีการเปลี่ยนแปลงการรับรู้ของภูมิทัศน์เมืองจากการเคลื่อนที่จากจุดหนึ่งไปยังจุดหนึ่งภายในเมือง หรือศิลปะการสร้างเมืองที่เกี่ยวกับการรับรู้สายสัมพันธ์ทางสายตาระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมในเมือง

เควิน ลินซ์ (1994:139) สถาปนิกชาวอเมริกัน ซึ่งเป็นนักวางผังเมือง ได้ให้นิยามคำ "ภูมิทัศน์เมือง" ว่าเป็นการรวมองค์ประกอบในการรับรู้ของเมือง จากผู้พบเห็น ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 5 อย่าง คือ จุดสังเกต (Landmarks) จุดรวมกิจกรรม (Nodes) ย่าน (Districts) ขอบเขตพื้นที่ (Edges) และแนวถนน (Paths)

บรรณโสภิษฐ์ เมฆวิชัย (2545:2) ได้ให้นิยามของคำว่า "ภูมิทัศน์เมือง" ไว้ว่า องค์ประกอบและความสัมพันธ์ทางทัศนียภาพของสิ่งแวดล้อมในเมือง

แฟรง โดคอร์ท (1990:12) ได้ให้นิยาม "ภูมิทัศน์เมือง" คือ ลักษณะภูมิประเทศที่เห็นโดยรอบจากการเคลื่อนที่ไปตามถนนอย่างเป็นลำดับ ส่วนคุณภาพของลำดับการมองเห็นนั้นจะเป็นตัวชี้วัดของคุณภาพภูมิทัศน์เมือง

2.1.2 องค์ประกอบภูมิทัศน์เมือง

ในงานวิจัยนี้ได้ศึกษาลักษณะการแบ่งองค์ประกอบภูมิทัศน์เมืองจากผู้เชี่ยวชาญทางด้านภูมิทัศน์เมืองและจินตภาพของเมืองหลักๆซึ่งได้แก่

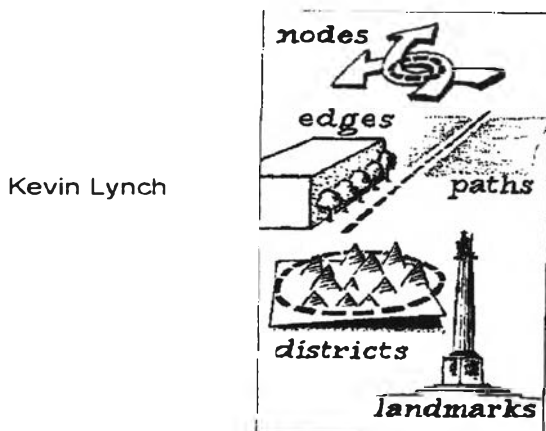
กอร์ดอน คัลเลน (1971:59) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบภูมิทัศน์เมือง ที่สร้างบรรยากาศของเมือง (Sense of Place) ได้ดังนี้

- พื้นที่ปิดล้อม และพื้นที่นอกอาคาร (enclosure / outdoor room)
- ระดับการเปลี่ยนแปลงความสูงของอาคาร (change of level)
- ทิศนัยภาพที่มองเห็น (closed vista)
- รูปแบบความต่อเนื่องของอาคาร (punctuation)
- ลักษณะการเข้าถึง และเชื่อมโยง (narrowing)
- ระดับของเส้นขอบฟ้าที่ตัดกับหลังคาของกลุ่มอาคาร (fluctuation roof-line)
- แนวเส้นของรูปด้านอาคาร (building line)

เควิน ลินซ์ ได้ศึกษาองค์ประกอบทางกายภาพที่ได้จากการสังเกต เป็นมโนภาพของชาวเมือง ได้แบ่งองค์ประกอบของภูมิทัศน์เมือง 5 ประการ (วิมลสิทธิ์, 2537:158) ดังต่อไปนี้

1. **เส้นทาง (Path)** เป็นช่องทางที่บุคคลใช้สัญจรไปมา เช่น ถนน ทางรถไฟ ทางรถด่วน ทางเท้า ฯลฯ เส้นทางมักเป็นส่วนที่มีความสำคัญมาก เพราะว่าเป็นขณะที่บุคคลเคลื่อนไหวผ่านเส้นทาง บุคคลมีโอกาสดูเห็นส่วนต่างๆของเมืองตามเส้นทาง และเกิดความสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นๆของเมืองตามทางสัญจร
2. **เส้นขอบ (Edge)** เป็นองค์ประกอบที่มีลักษณะเป็นเส้นที่กำหนดขอบเขตของบริเวณ ไม่ได้ใช้เป็นเส้นทางหรือเป็นเส้นทางตามทัศนะของผู้สังเกต อาจปรากฏเป็นเส้นกั้นส่วนหนึ่งจากอีกส่วนหนึ่ง เช่น กำแพง คูเมือง ส่วนขอบรอบเขตที่ได้มีการพัฒนา ฯลฯ อาจปรากฏเป็นเส้นตะเข็บที่เชื่อมระหว่างสองส่วนเข้าด้วยกัน เช่น แถบกันชนที่ปลูกต้นไม้ไว้หรือที่เรียกว่า แถบสีเขียว (Green-Belt) หรืออาจเป็นเพียงเส้นเค้าโครง เช่น ชายฝั่งทะเล ริมฝั่งแม่น้ำ
3. **ย่าน (District)** เป็นบริเวณที่มีขนาดปานกลางหรือขนาดใหญ่ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเมือง มีเอกลักษณ์ของบริเวณอันเกิดจากลักษณะเฉพาะร่วมกันของบริเวณ ผู้สังเกตเข้าสู่ภายในย่านได้
4. **ชุมทาง (Node)** มักเป็นจุดศูนย์กลางของเส้นทาง เช่น ที่บริเวณสี่แยก หรือชุมทางของสถานีขนส่ง อาจเป็นสถานที่ซึ่งมีกิจกรรมเกิดขึ้นหนาแน่น เช่น บริเวณจัตุรัส หัวมุมถนน ชุมทางจึงเป็นจุดเด่นเฉพาะของเมืองหรือของย่าน มีความสำคัญเป็นสัญลักษณ์บุคคลเข้าสู่ชุมทางเมื่อมาถึงและไปจากชุมทางเพื่อไปยังที่อื่นในขณะที่เดินทาง ชุมทางจึงสัมพันธ์กับเส้นทาง เป็นที่ซึ่งเส้นทางพบกัน
5. **ภูมิสัญลักษณ์ (Landmark)** เป็นจุดที่ใช้อ้างอิงถึงเช่นเดียวกับชุมทาง แต่ปรากฏเป็นส่วนของที่อยู่ภายนอก บุคคลจึงไม่สามารถเข้าสู่ภายในภูมิสัญลักษณ์ได้เหมือนชุมทาง แม้ว่าอาจเข้าไปสู่ภายในโครงทางกายภาพได้ ภูมิสัญลักษณ์มักเป็นสิ่งทางกายภาพที่แตกต่างจากสภาพแวดล้อมข้างเคียง ทำหน้าที่เป็นสัญญาณชี้แนะสำหรับ

สภาพแวดล้อม อาจเป็นตัวอาคาร หน้าร้าน ป้าย ภูเขา ฯลฯ ที่มีความสำคัญต่อสถานที่นั้นๆ บางครั้งก็อาจเข้าไม่ถึงโดยผู้สังเกต เพราะไม่รู้ทางสัญภูมิสัญลักษณ์ดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สังเกตที่เป็นนักท่องเที่ยว อาจเพียงแต่มองเห็นได้เท่านั้น และสามารถใช้เป็นจุดอ้างอิงในการบอกทิศทางได้ เช่น ยอดโบสถ์ปรากฏในระยะไกล อาคารสูงที่ปรากฏเด่นชัดบนขอบฟ้า ยอดเขา ฯลฯ

Kevin Lynch

ภาพ 2.1 แสดงรูปแบบการอธิบายจินตภาพเมือง
ของ Kevin Lynch (Lynch, 1994:134)

ส่วนในงานวิจัยชิ้นนี้ได้สรุปองค์ประกอบภูมิทัศน์เมือง ได้ดังนี้

เช่น ลักษณะทางกายภาพ

1. กลุ่มอาคาร
2. องค์ประกอบถนน (Street Furniture)
3. ป้ายโฆษณา

2.1.3 ความสัมพันธ์องค์ประกอบภูมิทัศน์เมือง

จากที่กล่าวมาขององค์ประกอบภูมิทัศน์เมืองต่างๆจะมีความสัมพันธ์กันออกมาในการรับรู้โดยการมองเห็นของชาวเมืองเป็นทัศนภาพขององค์ประกอบภูมิทัศน์เมือง โดยภูมิทัศน์เมืองจะสวยงามหรือไร้ระเบียบ ขึ้นอยู่กับตำแหน่งความสัมพันธ์ทางองค์ประกอบศิลป์ ขององค์ประกอบภูมิทัศน์เมืองนั้นๆ

คามิลโล ซิตเต ผู้คิดค้นวิธีการจัดองค์ประกอบระหว่างกลุ่มอาคารที่ว่าง-ภูมิทัศน์ ใจกลางเมือง ซึ่งเป็นมรดกจากการออกแบบเมืองในยุคเก่า คือ เน้นสัดส่วนและองค์ประกอบ เหมือนกับการจัดภาพเขียนหรือภาพถ่าย โดยไม่ใช่เส้นแกนกลาง ไม่ใช่มุมฉาก ด้านซ้ายกับด้านขวาไม่เท่ากัน (Irregular Pattern) แต่สามารถสร้างดุลภาพให้เกิดความงามขึ้นได้จากมุมมอง ซึ่งเรียกว่า เทคนิคเสมือนภาพ (Picturesque) โดยการหาจุดมุมมองพื้นที่ต่างๆของภูมิทัศน์เมือง และจัดองค์ประกอบของภูมิทัศน์เมืองให้เกิดความสวยงาม (คามิลโล ซิตเต อ้างถึงใน กำธร กุลชวร, 2543: 248)

ภาพที่ 033. ภาพย่านถนนในกรุงลอนดอนในสมัยรัชกาลที่ 5

ภาพที่ 034. ภาพลายเส้น เมืองเวโรนา ที่ออกแบบในสไตล์การถ่ายภาพ

ภาพที่ 035. ภาพลายเส้น เมืองเวโรนา ที่ออกแบบในสไตล์การถ่ายภาพ

ภาพ 2.2 เทคนิคเสมือนภาพของคามิลโล ซิตเต ซึ่งเป็นกระบวนการวางแผนซึ่งปรับปรุงภูมิทัศน์เมือง

เทคนิคเสมือนภาพของคามิลโลถือเป็นต้นทฤษฎีของการจัดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบภาพ ที่ได้มาจากองค์ประกอบภูมิทัศน์เมืองเป็นกระบวนการที่เข้าใจง่ายและสื่อรูปแบบออกมาเป็นรูปธรรมในการปรับปรุงภูมิทัศน์เมืองอย่างชัดเจน

คำสำคัญของความสัมพันธ์องค์ประกอบเมือง ได้แก่

- (ก) ทัศนภาพ
- (ข) มุมมอง
- (ค) การรับรู้

ซึ่งเน้นในการพิจารณาทัศนภาพที่เกิดขึ้นจากมุมมองต่างๆของเมือง โดยเน้นความสัมพันธ์ของกลุ่มอาคารที่ว่าง-ภูมิทัศน์ ถ้าเปรียบเทียบกับการจัดองค์ประกอบภาพจะเสมือนกับ Foreground – Middle ground - Background ของภาพ

2.2 แนวความคิดการปรับปรุงภูมิทัศน์เมือง

2.2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับภูมิทัศน์เมือง

Herman Pflaume (1893) กล่าวว่ามันเป็นกฎของความงามที่ผู้คนจะต้องไม่โดนรบกวนเมื่อมองไปยังงานศิลปะ เหมือนกับที่ภาพเขียนที่สวยงาม ไม่ควรที่จะอยู่ในกรอบรูปที่น่าเกลียดหรือไม่คู่ควร (Pflaume อ้างถึงใน Kostof, 1992: 139) อาคารที่มีความสำคัญอย่างโบสถ์หรือวิหาร จะต้องไม่ถูกรบกวนจากบางสิ่งบางอย่างที่อยู่ในสภาพแวดล้อม

Hermann Maertens (1920) สถาปนิกชาวเยอรมันได้กำหนดเกณฑ์สำหรับงานสถาปัตยกรรมและงานวางผังเกี่ยวกับประเด็นที่ว่า จะต้องมีพื้นที่ว่างรอบสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์เท่าไรจึงจะเพียงพอและเหมาะสมสำหรับการมอง โดยยึดหลักทฤษฎีทางสรีระวิทยาด้านทัศนศาสตร์ของ Hermann Helmholtz ในหนังสือ "The Optical Scale in the Plastic Arts." เป็นตัวอ้างอิง โดยกล่าวถึงการรับรู้ถึงที่ว่างทางสถาปัตยกรรมว่าขึ้นอยู่กับมุมในการมองของผู้มองเป็นสำคัญ ซึ่งมุมที่เหมาะสมจะทำให้ภาพของอาคารหรือวัตถุที่มองได้ผลที่ดี

ระยะที่คนเราสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนคือมุม 27 องศา ซึ่งเทียบเป็นสัดส่วนระหว่างขนาดของวัตถุ และระยะห่างจากวัตถุถึงผู้มอง 1 : 2 ดังนั้นจุดมองหรือระยะที่สามารถมองเห็นวัตถุได้อย่างชัดเจน คือระยะห่างเท่ากับ 2 เท่าของความสูงของวัตถุนั้นๆ ในมุมที่มีระดับ 18 องศาหรือเท่ากับ 3 เท่าของความสูงของวัตถุ ผู้มองสามารถมองเห็นกรอบของวัตถุได้ชัดเจนจากสิ่งแวดล้อมของมัน ถ้าระยะดังกล่าวห่างออกไปอีกจนถึงระดับของมุมที่ 12 องศา หรือมีอัตราส่วนเท่ากับ 1 : 4 ผู้มองจะเห็นวัตถุเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งที่อยู่รอบๆ คล้ายการกับการมองเห็นภาพร่างอาคารติดอยู่ในภาพของเมือง (Hannmann)

ตาราง 2.1 แสดงความสูงของวัตถุต่อระยะมองและผลที่ได้รับ

องศาในการมอง	ความสูงของวัตถุ : ระยะจากจุดมอง	ผลที่ได้รับ
12	1 : 4	เห็นวัตถุไปในสภาพแวดล้อม
18	1 : 3	เห็นวัตถุเด่นชัดในสภาพแวดล้อม
27	1 : 2	เห็นวัตถุได้โดดเด่นที่สุด
มากกว่า 27	1 : น้อยกว่า 2	ไม่สามารถมองเห็นภาพรวมทั้งหมดได้

Maertens (อ้างถึงใน Kostof, 1992: 140) กล่าวว่าหากผู้มองเปลี่ยนตำแหน่งในการมองไปเรื่อยๆอย่างต่อเนื่อง ความกว้างของวัตถุไม่ใช่เรื่องที่จะต้องคำนึงถึง ความสูงของวัตถุเท่านั้นที่เป็นระยะที่สำคัญ เช่นกันกับพื้นที่มรดกวัฒนธรรมจำเป็นต้องมีการศึกษาวางแผนและออกแบบเพื่อป้องกันกันรุกรานและสามารถรับรู้ เข้าใจต่อมรดกวัฒนธรรม

แต่การยึดถือทฤษฎีเกี่ยวกับการมองเห็นดังกล่าวเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถนำมาใช้เป็นเกณฑ์ในการทำงานของนักผังเมืองได้ เพราะยังต้องคำนึงถึงสภาพโดยรอบของพื้นที่และปัจจัยอื่นๆอีกหลายด้าน ยกตัวอย่างเช่น ในการที่จะปรับปรุงอาคารสำคัญหรืออนุสาวรีย์ให้อยู่กลางที่ว่าง อาจจะต้องมีการรื้อทำลายอาคารที่อยู่ในบริเวณนั้น หรือต้องมีการซ่อมแซมเปลือกนอกของอาคารบางส่วน ซึ่งในประเด็นนี้ก็ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องของการอนุรักษ์ด้วยเช่นกัน ได้มีแนวคิดจากกลุ่ม Contextualism ในเชิงขัดแย้งว่า อาคารเก่าบางหลังอาจไม่มีคุณค่าในตัวเองเพียง

พอที่จะทำการอนุรักษ์เอาไว้ อาจจะต้องถูกรื้อถอนเพื่อที่จะสร้างความสำคัญให้กับมรดกวัฒนธรรม แต่ในขณะที่มรดกวัฒนธรรมมีความสำคัญ มีคุณค่าและน่าสนใจอย่างยิ่งนั้น ตัวอาคารเก่าที่มีมาก่อนหน้านั้นก็มีความน่าสนใจเช่นเดียวกัน ในเรื่องของศิลปะและความทรงจำของมัน

2.2.2 แนวความคิด The City Beautiful Movement

The City Beautiful Movement เป็นกระแสความคิดด้านผังเมือง (City Planning) ในช่วงศตวรรษที่ 19 โดยแนวความคิดนี้จะให้ความสำคัญกับศูนย์กลางเมือง อนุสาวรีย์ ถนนที่สวยงาม (Boulevards) พื้นที่ริมน้ำ และสถาปัตยกรรมนีโอคลาสสิก โดยออกแบบเป็นส่วนหนึ่งกับสภาพแวดล้อมเมือง (Abrams, 1971) The City Beautiful Movement มักจะใช้กับเมืองขนาดใหญ่ที่มีการวางผังและออกแบบเป็นพิเศษ โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ (Pregill & Volkman, 1993: 592-531) คือ

- ศิลปะของเมือง (Civic Art) หมายถึงความงามของเมืองที่เกิดขึ้นจากงานศิลปะ รวมถึงอาคารต่างๆด้วย โดยเฉพาะความประทับใจที่เกิดขึ้นจากงานสถาปัตยกรรมสไตล์เรอเนอซองส์ นอกจากนี้ยังรวมถึงงานศิลปะต่างๆ เช่น ภาพเขียน น้ำพุ และการตกแต่งไฟริมถนนและอาคารต่างๆ

- การออกแบบเมือง (Civic Design) ควรมีโอกาสในการจัดการมากกว่าต่างคนต่างทำ โดยการออกแบบเมืองจะให้ความสำคัญกับพื้นที่เปิดโล่งที่แสดงถึงความรู้สึกเป็นชุมชน (Sense of Community) และงานสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นโดยไม่มีองค์ประกอบที่เหมาะสม จะไม่สามารถเกิดความความสง่างามได้ เพราะฉะนั้นพื้นที่ภายนอกจะต้องใช้วัสดุและออกแบบให้เป็นส่วนหนึ่งของงานสถาปัตยกรรม

- การปฏิรูปเมือง (Civic Reform) คือ การผสมผสานทั้งการปรับปรุงด้านสังคมและการเมือง เพื่อแก้ปัญหาคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นในอเมริกาหลังสงครามกลางเมือง ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือสลัมในเมือง ซึ่งเกิดจากการขยายตัวของประชากรในยุคอุตสาหกรรม คนงานส่วนใหญ่อยู่ในย่านแออัด สภาพแวดล้อมที่แยกรจัดการที่อยู่อาศัยใหม่ เป็นการแก้ปัญหาย่านแออัดที่เป็นแหล่งของเชื้อโรค อาชญากรรม และความเสื่อมโทรม

- การปรับปรุงเมือง (Civic Improvement) เป็นการรื้อถอน ปรับปรุง เพื่อที่จะสร้างความสวยงามให้กับเมือง ไม่ว่าจะเป็นการสร้างทางเดิน ปรับปรุงพื้นผิวถนนหรือพื้นที่สาธารณะ รวมถึงการส่งเสริมให้ประชาชนจัดตั้งองค์กรท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนการปรับปรุงเมือง เช่น การทำความสะอาดถนน ปลูกต้นไม้ เป็นต้น

ทั้งนี้การวางผังตามแนวความคิด City Beautiful มีจุดประสงค์ที่สำคัญ คือ

- 1) เพื่อรวมศูนย์กลางการบริการต่างๆ ตามลำดับโครงสร้างการใช้ที่ดินที่กำหนด

- 2) เพื่อสร้างย่านการค้าหลักและย่านหลักอื่นที่มีความสะดวกและมีประสิทธิภาพ
- 3) เพื่อสร้างเมืองที่สะอาด โดยเฉพาะพื้นที่พักอาศัย
- 4) เพื่อสร้างเอกลักษณ์ผ่านทางรูปแบบหน้าตาของเมือง
- 5) เพื่อจัดกลุ่มอาคารที่มีความสำคัญและความสวยงามไว้ด้วยกัน
- 6) เพื่อสร้างจุดรวมสายตาที่เป็นจุดเด่นของเมือง
- 7) เพื่อจัดระบบทางสัญจรอย่างเป็นลำดับชัดเจน
- 8) เพื่อจัดการกับที่ว่างตามความต้องการของชุมชน โดยเน้นกิจกรรม Active มากกว่า Passive
- 9) เพื่อสงวนรักษาองค์ประกอบทางประวัติศาสตร์ของเมือง
- 10) เพื่อจัดเตรียมระบบที่ดีสำหรับลักษณะของเมืองที่ทันสมัย เช่น สาธารณูปโภคต่างๆ

The City Beautiful Movement จึงเป็นการนำเอาความคิดด้านศิลปะ การปรับปรุงเมือง และการออกแบบภูมิทัศน์เมืองมารวมกัน ผังเมืองที่เกิดขึ้นจากแนวความคิดนี้ให้ความสำคัญกับการควบคุมถนน ศิลปะในเมือง อาคารสาธารณะและพื้นที่ว่าง ซึ่งจะเห็นได้จากเมืองต่างๆหลายเมือง โดยเฉพาะ Washington D.C. ที่มีการออกแบบอย่างพิถีพิถันด้านมุมมอง ความสมมาตร และแนวแกนของผัง

2.2.3 แนวทางการปรับปรุงพื้นที่และอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม

Chapin F. Steward and Kaiser E.J.(1979: 270) กล่าวเกี่ยวกับการฟื้นฟูเมืองว่าเป็นรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงการฟื้นฟูทางกายภาพของเมืองซึ่งมีโครงสร้างสาธารณูปโภค สาธารณูปการที่เก่าและล้าสมัย และในเวลาเดียวกันพื้นที่ทั้งหมดถูกดัดแปลงแก้ไขหรือถูกแทนที่เนื่องจากแรงกดดันของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้น Urban renewal เป็นการวางแผนให้พื้นที่เมืองมีชีวิตขึ้นมาใหม่ ให้สภาพแวดล้อมมีคุณภาพที่ดีตลอดจนรวมเอาโปรแกรมทางด้านการพัฒนา การบำรุงรักษา และการอนุรักษ์ มาวางแผนออกแบบการใช้ที่ดินให้มีประสิทธิภาพซึ่งเป็นการป้องกันการทำลายเมือง

Imre Perenyi (1973) กล่าวว่าจุดประสงค์หลักของการฟื้นฟูเมืองเกิดขึ้นเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงลักษณะการผลิตเมือง โดยเฉพาะการรวมตัวและการกระจายของภาคพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรม นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นๆ เช่น การใช้ประโยชน์ที่ดินปะปนกัน โรงงาน และการขนส่งซึ่งทำลายสภาพแวดล้อม จำนวนบ้านที่ไม่เพียงพอ โครงข่ายคมนาคมไม่ทั่วถึง ย่านที่อยู่อาศัยกระจุกตัวอย่างหนาแน่น ขาดพื้นที่สีเขียว ระบบการขนส่งไม่เพียงพอต่อปริมาณการเดินทาง ซึ่งลักษณะการเติบโตและการก่อสร้างพัฒนาเป็นไปตามยถากรรม ทำให้เกิดพื้นที่ดิน บล็อกถนนที่

ไม่ได้สัดส่วน ทำให้เกิดปัญหาในด้านต่างๆตามมา ไม่ว่าจะ ปัญหาการจราจร ชุมชนแออัด คุณค่าทางภูมิทัศน์ ประวัติศาสตร์และศิลปะที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองสูญเสียไป

C.A.Doxiadis (1966) and Chapin (1979) นั้นมีความคิดเช่นเดียวกับ Perenyi กล่าวว่าการปรับปรุงพื้นที่นั้นเป็นขบวนการหนึ่งของการปรับปรุงชุมชนซึ่งเป็นไปตามหลักธรรมชาติ คือเมื่อชุมชนแห่งใดเจริญจนกลายเป็นเมืองและเมื่อเจริญจนถึงที่สุดก็ย่อมจะมีส่วนที่ทรุดโทรมตามมา อันสมควรที่จะมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของชุมชนเสียใหม่ให้ดีกว่าเดิมโดยไม่จำเป็นต้องรอให้ชุมชนมีสภาพที่เลวร้ายหรือใช้การไม่ได้เสียก่อนจึงค่อยทำการปรับปรุงความแออัดของประชากร และการจราจรอันเนื่องมาจากการเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทุกประเภท ทำให้มีผู้มาใช้บริการเป็นจำนวนมาก แต่ขาดสาธารณูปโภค สาธารณูปการที่จำเป็นอย่างเพียงพอ จึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงบริเวณดังกล่าวเพื่อให้มีรูปแบบที่เหมาะสม มีการใช้ที่ดินให้คุ้มค่าทางเศรษฐกิจโดยมีการผังเมืองเป็นแนวทางพัฒนา อันจะทำให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนและผู้มาใช้บริการได้รับความสะดวกสบายก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ดีและประการสำคัญทำให้เกิดผลดีทางด้านเศรษฐกิจของประเทศอีกด้วย

แนวทางการวางแผนในการปรับปรุงฟื้นฟูเมือง ที่นำมาประยุกต์กับงานวิจัยสามารถสรุปเป็น 3 แนวทางหลัก ดังนี้ (สุวัฒน์, 2546:67)

- 1) การปรับปรุงโดยการป้องกันรักษา (Conservation) การปรับปรุงโดยการป้องกันรักษา คือ การป้องกันมิให้ความเสื่อมโทรม ในบริเวณพื้นที่ที่มีสภาพทั่วไปของย่านร้านค้าที่ยังใช้ทำกิจกรรมได้ดีอยู่ โดยทำการปรับปรุงสภาพแวดล้อม บางส่วนที่มีสุขลักษณะต่ำกว่ามาตรฐานหรือทรุดโทรมและบริการสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ การจราจร ทางเดินเท้า และที่จอดรถที่เหมาะสม เป็นต้น
- 2) การปรับปรุงโดยการบูรณะฟื้นฟู (Rehabilitation) การปรับปรุงโดยการบูรณะฟื้นฟู คือการบูรณะปรับปรุงอาคารในสภาพทรุดโทรมที่มีอยู่เดิมให้ใช้การได้ดี โดยมีเป้าหมายเพื่อลดความเสื่อมโทรมในบริเวณนั้น โดยเน้นไปในด้านของที่อยู่อาศัยเป็นหลัก เช่น การจัดให้มีสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น การจัดระเบียบของการใช้ที่ดิน เพื่อให้มีการใช้ที่ดินที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด
- 3) การปรับปรุงโดยการรื้อถอนและสร้างใหม่ (Clearance) การปรับปรุงโดยการรื้อถอนและสร้างใหม่ คือ การรื้อถอนทำลายอาคารและสภาพแวดล้อมในบริเวณที่มีความทรุดโทรมมาก แล้วสร้างสภาพแวดล้อมขึ้นมาใหม่ เช่น การรื้อถอนย่านการค้าเก่าที่เป็นแหล่งเสื่อมโทรมเพื่อทำย่านการค้าใหม่

ตาราง 2.2 การเปรียบเทียบแนวทางการวางแผนในการปรับปรุงฟื้นฟูเมือง (สุวัฒน์, 2546:67)

การเปรียบเทียบ	Conservation	Rehabilitation	Clearance
1. ความหมาย	ป้องกันความเสื่อมโทรมมิให้แผ่เข้าครอบงำพื้นที่	แก้ปัญหาเนื่องจากความเสื่อมให้กลับคืนอีกครั้งหนึ่ง	การสร้างสภาพแวดล้อมและสภาพทางกายภาพใหม่ทั้งหมด
2. สภาพทั่วไปของพื้นที่ก่อนการปรับปรุง	ยังใช้งานได้ดีอยู่ แต่มีปัญหาบางประการในสภาพแวดล้อม	มีสภาพเริ่มเสื่อมโทรม มีปัญหาในการใช้งาน จำเป็นจะต้องแก้ไขซึ่งไม่อาจใช้ Conservation หรือ Clearance ได้	มีสภาพเสื่อมโทรมมาก หรือเป็นโครงการที่มีโอกาสได้ผลตอบแทนจากการลงทุนมาก
3. การเปลี่ยนแปลงสภาพทั่วไปทางกายภาพ	มักไม่มีการรื้อถอนอาคารนอกจากการซ่อมแซม	มักมีการรื้อถอนอาคารบางส่วนที่ทรุดโทรมเพื่อนำมาสร้างสิ่งใหม่ที่ยังขาดอยู่	รื้ออาคารและสภาพแวดล้อมใหม่ที่ต้องการ
4. ระยะเวลาในการปรับปรุงที่ทำให้เสียโอกาสในการขาย	ไม่เสียเวลาต่อส่วนรวมแต่เวลาส่วนบุคคลที่ทำการปรับปรุง	เสียเวลาไม่มากนัก เฉพาะในบริเวณที่รัฐปรับปรุงบริการสาธารณสุข	ทำการค้าไม่ได้เป็นระยะเวลานานไม่น้อยกว่า 2 ปี
5. ผู้จัดการหรือผู้ดำเนินการในการปรับปรุง	ส่วนใหญ่เป็นเจ้าของอาคาร รัฐอาจช่วยในการปรับปรุงบางอย่าง เช่น ถนน ทางเท้า	รัฐจะต้องมีบทบาทในการกำหนดบทบาทในการปรับปรุงอย่างมาก	รัฐและเอกชนจะต้องร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดโดยรัฐจะจัดเตรียมที่ดิน เอกชนจะทำการก่อสร้าง
6. การเคลื่อนย้ายของประชากร	ไม่มีประชาชนต้องย้ายออกหรือย้ายเข้า เนื่องจากการปรับปรุง	มีประชากรบางส่วนต้องย้ายออกแต่ไม่มีการย้ายเข้า	มีประชากรที่ไม่ได้ทำการค้าจะต้องย้ายออกจำนวนมาก ประชาชนที่ทำการค้าจะย้ายเข้ามามาก

รูปแบบและลักษณะการเชื่อมโยงพื้นที่มรดกวัฒนธรรม

เป็นการประยุกต์ใช้จากแนวความคิดและทฤษฎีในการออกแบบเมือง (Urban Design) มาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์วางแผนในการวางผัง เพื่อเป็นแนวทางของการปรับปรุงภูมิทัศน์เมืองเพื่ออนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมืองเก่านครราชสีมา

แนวคิดเกี่ยวกับที่ว่างสาธารณะในเมือง

พื้นที่ว่างของเมือง คือสถานที่ภายนอกอาคารที่ผู้คนในเมืองมารวมกันอยู่ เพื่อการพบปะกันทางสังคม วัฒนธรรม พื้นที่ว่างสาธารณะหรือลานโล่งว่างในเมือง เกี่ยวข้องกับชาวเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากพื้นที่ว่างสาธารณะเป็นระบบโครงสร้างหลักของเมือง เป็นจุดรวมของชาวเมือง และเป็นจุดรวมของเส้นทางสัญจรสายหลักของเมือง พื้นที่ว่างสาธารณะในระดับเมืองมักถูกวางตำแหน่งให้มีความสัมพันธ์กับอาคารสาธารณะหรือสถานที่สำคัญ ส่วนพื้นที่ว่างระดับชุมชนและย่าน อาจเป็นเพียงจุดตัดของถนน เป็นแหล่งรวมของกิจกรรมบางชนิดโดยเฉพาะการค้าขาย หรือเป็นสถานที่ที่คนมาพบปะพูดคุย หรือพักผ่อนในช่วงเวลาหนึ่งของวัน ซึ่งในส่วนนี้จะกล่าวถึงเฉพาะที่ว่างที่มีความสำคัญในระดับเมือง รายละเอียดของรูปแบบและลักษณะการเชื่อมโยงพื้นที่ แจกแจงได้ดังนี้

(ก) ที่ว่างสาธารณะสำคัญในเมือง (The Grand Public Place)

ที่ว่างสาธารณะสำคัญในเมือง มักจะตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีความหลากหลายของการใช้ที่ดินในเมือง เช่น อาคารสำนักงาน ย่านร้านค้า ห้างสรรพสินค้า หรือเป็นที่ที่มีการสัญจร มีความสามารถในการดึงดูดผู้คนให้ไปใช้พื้นที่ในระยะทางที่ไกลกว่า และหลากหลายมากกว่าทั้งในเรื่องของอายุ เพศ และเชื้อชาติ เมื่อเปรียบเทียบกับที่ว่างในเมืองประเภทอื่นๆ มักถูกเรียกว่าเป็นหัวใจของเมือง เป็นที่ที่มักจะมีการจัดงานเฉลิมฉลองประจำปี หรือเป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่มาเยือนมักจะไป ที่ว่างสำคัญในเมืองถูกจัดเป็น 2 ประเภท คือ (Marcus and Francis, 1990: 18)

- 1) **ลานเมือง (The city plaza)** มีลักษณะเด่นคือประกอบด้วยพื้นผิวแบบแข็ง ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่เป็นศูนย์กลางของเมือง สามารถมองเห็นได้อย่างเด่นชัด มักถูกจัดให้เป็นสถานที่แสดงคอนเสิร์ต การแสดงต่างๆ และเป็นสถานที่ชุมนุมคนเพื่อกิจกรรมทางการเมือง
- 2) **จัตุรัสเมือง (The city square)** ตั้งอยู่ในศูนย์กลางเมืองเช่นเดียวกัน มักจะเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และเป็นจุดตัดของเส้นทางสัญจรที่สำคัญ มีลักษณะไม่เหมือนกับ Plaza แบบอื่นๆ

ไม่ได้ตั้งอยู่ติดกับอาคารสำคัญ โดยมากจะถูกล้อมรอบด้วย City block และถูกกำหนดขอบเขตด้วยถนนทั้งสี่ด้าน บางครั้งจะเป็นที่ตั้งของอนุสาวรีย์ที่สำคัญ รูปปั้น หรือน้ำพุ เป็นพื้นที่ที่ดึงดูดผู้คนและกิจกรรมที่หลากหลาย โดยส่วนใหญ่พื้นที่ดังกล่าวจะได้รับการออกแบบปรับปรุงใหม่ โดยทำเป็นที่จอดรถอยู่ใต้ดิน เนื่องจากมักมีที่ตั้งอยู่ใจกลางเมือง และมีมูลค่าที่ดินที่สูงมาก

(ข) รูปแบบของที่ว่างสาธารณะ (The Form of the Square)

ได้มีการพยายามที่จะจำแนกประเภทรูปแบบของที่ว่างประเภทนี้ ซึ่งมีสองทฤษฎีที่มีอิทธิพลมากที่สุด มาจากแนวคิดของ Paul Zucker และ Sitte ซึ่ง Zucker (อ้างถึงใน Moughtin, 1992: 99) ได้จำแนกรูปแบบของ Square ออกเป็น 5 แบบ คือ

- 1) The Enclosed Square : คือที่ว่างที่ถูกปิดล้อม
- 2) The Dominated Square : คือที่ว่างที่มีทิศทางนำไปยังอาคารสำคัญ
- 3) The Nuclear Square : คือที่ว่างที่ก่อรูปขึ้นรอบๆ ศูนย์กลางของมัน
- 4) Grouped Square : คือที่ว่างที่ถูกเชื่อมโยงกันโดยองค์ประกอบอื่นที่ใหญ่กว่า
- 5) Amorphous Square : คือที่ว่างที่ไม่สามารถจำกัดขอบเขต ไม่มีรูปร่างที่แน่นอน

ส่วนแนวคิดของ Sitte นั้น การปิดล้อมพื้นที่เป็นเงื่อนไขที่ต้องนำมาพิจารณาก่อน ในการที่จะจำแนกประเภทของที่ว่างดังกล่าว โดย Sitte ได้สรุปไว้ว่า Square มีรูปแบบเพียงสองประเภทเท่านั้น คือ The Deep Type และ The Wide Type

1) ที่ว่างที่ถูกปิดล้อม (The Enclosed Square)

ปัจจัยหลักในการวิเคราะห์รูปแบบของ Closed Square และ Dominated Square ของ Zucker ซึ่งเทียบเคียงได้กับ Deep Square และ Wide Square ของ Sitte นั้นคือเรื่องของการปิดล้อม สิ่งที่คุณภาพของที่ว่างเหล่านี้คือเรื่องของความรู้สึกปิดล้อม เนื่องจากความรู้สึกปิดล้อมเป็นการแสดงออกที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดในเรื่องของความรู้สึกที่มีต่อพื้นที่ (Sense of Place) ซึ่ง Square นั้นเปรียบเหมือนห้องที่อยู่ภายนอกที่ใช้การปิดล้อมเป็นตัวบอกคุณภาพของห้อง

กุญแจสำคัญในเรื่องของการปิดล้อม คือส่วนที่เป็นมุมของพื้นที่นั้น นั่นคือ หากบริเวณมุมของพื้นที่มีส่วนเปิดมากจะทำให้พื้นที่สูญเสียความรู้สึกปิดล้อม หากพื้นที่มีมุมที่สมบูรณ์จะสร้าง

ความรู้สึกปิดล้อมได้อย่างมาก ในการสร้างความรู้สึกปิดล้อมให้แข็งแรงขึ้น ทำได้โดยการสร้างอาคารให้บริเวณมุมของพื้นที่สมบูรณ์ขึ้น

คุณภาพของ Square ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ อาคารที่ล้อมรอบ ซึ่งมีผลต่อระดับของการปิดล้อม ในที่นี้รวมถึงลักษณะของอาคารที่ปิดล้อมนั้นด้วย เช่น แนวระดับหลังคา ความสอดคล้องกันของสถาปัตยกรรม และรูปร่างของที่ว่างนั่นเอง

พื้นผิวด้านบนของที่ว่างคือท้องฟ้า ที่เปรียบเสมือนเพดานของห้อง Zucker เชื่อว่า ความสูงของท้องฟ้าเหนือที่ว่างที่ถูกปิดล้อมนั้น จะถูกจินตนาการว่ามีความสูง 3 – 4 เท่าของอาคารที่สูงที่สุดในพื้นที่นั้น เพดานของที่ว่างจะปรากฏขึ้นและสร้างความรู้สึกปลอดภัย เมื่อเส้นแนวหลังคามีความสูงในระดับเดียวกันตลอดความยาวของมัน โดยแท้จริงแล้วแนวหลังคาก็เปรียบเหมือนบัวของฟ้าเพดานห้อง เป็นจุดสิ้นสุดหรือขอบขององค์ประกอบทางแนวตั้งของพื้นที่

แนวทางการออกแบบที่ถูกจัดทำขึ้นโดย Essex County Council states (อ้างถึงใน Moughtin, 1992: 100) กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างความสูงของอาคารกับความกว้างของที่ว่างที่มีผลทางความรู้สึก คือ หากอาคารโดยรอบมีความสูงที่มากเกินไปเมื่อเทียบกับความกว้างของพื้นที่ จะเกิดความรู้สึกถูกกดทับ และหากอาคารโดยรอบความสูงที่น้อยเกินไป จะทำให้เกิดความรู้สึกไม่มั่นคง ECCs ได้กล่าวถึงสัดส่วนที่สูงสุดที่ยังเหมาะสม ของความสูงต่อความกว้าง คือ 1 : 4 แนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความสูงของอาคาร และความกว้างของที่ว่าง สาธารณะนี้ เมื่อมองย้อนกลับไป Alberti ก็ได้กล่าวไว้ว่า “สัดส่วนที่เหมาะสมของความสูงของอาคาร ต่อความกว้างของพื้นที่เปิดโล่ง คือ 1 : 3 หรืออย่างน้อยที่สุดคือ 1 : 6”

Speiregen (อ้างถึงใน Moughtin, 1992: 100) ได้สรุปเรื่องของมุมมองไว้ว่า ระยะเวลาที่ดีที่สุดในการที่จะมองเห็นรายละเอียดของอาคาร คือระยะทางที่เท่ากับความสูงของอาคาร ส่วนระยะที่ดีที่สุดในการที่จะเห็นภาพอาคารทั้งหมดได้ชัดเจน คือระยะห่าง 2 เท่าของความสูงอาคาร หรือมุม 27 องศา หากต้องการที่จะเห็นมากกว่าเฉพาะตัวอาคาร ต้องการระยะมอง 3 เท่าของความสูงอาคาร หรือเป็นมุม 18 องศา และถ้าหากระยะทางไกลกว่านี้วัตถุที่มองจะสูญเสียความความเด่นไป ผู้สังเกตจะรับรู้ถึงวัตถุที่อยู่ถัดจากพื้นที่ได้ และความรู้สึกปิดล้อมของพื้นที่จะสูญเสียไป

ตามทีนักทฤษฎีส่วนใหญ่ได้กล่าวมา มุมที่สามารถมองเห็นอาคารได้อย่างชัดเจนมากที่สุด คือมุม 27 องศา หรือระยะทาง 2 เท่าของความสูง ผู้สังเกตที่อยู่บริเวณศูนย์กลางของพื้นที่ควรจะสามารถมองไปรอบๆและรับรู้ได้ทุกด้านของที่ว่างนั้น ดังนั้นสัดส่วนระหว่างความกว้างของพื้นที่ต่อความสูงของส่วนปิดล้อมจึงเท่ากับ 4 : 1 ซึ่งใกล้เคียงกับแนวทางที่ ECCs แนะนำไว้ นั่นคือ Square ที่ล้อมรอบด้วยอาคารสูง 3 ชั้น ควรมีความกว้างประมาณ 36 – 45 เมตร หากอาคารสูง 4 ชั้น ควรมีความกว้างประมาณ 48 – 54 เมตร

แต่หากต้องการที่จะรับรู้ถึงองค์ประกอบทั้งหมดของผนังที่ปิดล้อมที่ว่างนั้น หรือมองเห็นอาคารโดยรวมทัวๆไป ระยะห่างควรจะเป็น 3 เท่าของความสูง และถ้าหากจะรับรู้ถึงองค์ประกอบดังกล่าวจากพื้นที่ศูนย์กลางจะต้องการขนาดของพื้นที่ว่าง ในสัดส่วนของความกว้างต่อความสูง เท่ากับ 6 : 1 ซึ่งเท่ากับสัดส่วนที่สูงสุดตามที่ Alberti ได้กล่าวไว้ ซึ่งหากใช้มาตรฐานนี้เป็นเกณฑ์ขนาดของพื้นที่ว่างที่โอบล้อมด้วยอาคารสูง 3 ชั้นควรมีความกว้างประมาณ 73 – 91 เมตร และหากอาคารสูง 4 ชั้น ควรมีความกว้างประมาณ 97 – 109 เมตร ส่วนขนาดของ Square ที่กว้างที่สุดที่คนยอมรับได้คือ 137 เมตร ต้องการความสูงอาคารที่ปิดล้อมประมาณ 7 ชั้น ในการใช้มาตรฐานของ Alberti ดังกล่าว หมายถึงในกรณีที่ผู้สังเกตมีการเคลื่อนที่ และต้องการที่จะรับรู้ถึงส่วนประกอบทั้งหมดของพื้นที่ แต่หากต้องการที่จะเห็นอาคารเฉพาะหลัง รวมทั้งรายละเอียด จะต้องใช้ระยะทางที่ไกลกว่านั้น ซึ่งจะเกิดผลที่ตามมาคือความรู้สึกของการปิดล้อมลดลง

สำหรับ Square หรือ Plaza นั้นผนังอาคารก็เหมือนกับผนังห้อง สิ่งที่สำคัญคือเรื่องรูปทรงของอาคารที่ล้อมรอบพื้นที่ ซึ่งมีส่วนในการทำให้ความรู้สึกปิดล้อมนั้นลดลงหรือสูญเสียไป ยกตัวอย่างเช่น หากด้านต่างๆของที่ว่างนั้นถูกออกแบบเป็นบ้านพักอาศัยส่วนตัวตั้งอยู่แยกกัน เป็นต้น อาคารรอบพื้นที่ที่ถูกปิดล้อมควรจะมี ความต่อเนื่องของพื้นผิว และแสดงออกถึงความเป็นเอกภาพ จะทำให้สามารถให้ความรู้สึกปิดล้อมได้ดี

ในเรื่องรูปทรงในอุดมคติของที่ว่าง Zucker กล่าวว่าที่ว่างที่ถูกปิดล้อมโดยส่วนมากจะมีรูปทรงเรขาคณิตซึ่งก่อรูปขึ้นจากผังรูปสี่เหลี่ยมจตุรัส ผืนผ้า หรือวงกลม ซึ่ง Zucker เห็นว่าในทางปฏิบัติแล้วไม่สามารถบอกได้ว่ารูปทรงที่สมบูรณ์ที่สุดของ Square คืออะไร ส่วน Alberti กล่าวว่า มี Square ที่ดีอยู่มากมาย ซึ่งมีรูปทรงตามลักษณะของพื้นที่ ตามกระบวนการเปลี่ยนแปลงของอาคาร และการตัดสินใจของผู้ที่เป็นเจ้าของพื้นที่

2) ที่ว่างที่มีทิศทางนำไปยังอาคารสำคัญ (Dominated Square)

Zucker (อ้างถึงใน Moughtin, 1992: 105) กล่าวว่า ที่ว่างประเภทนี้คือที่ว่างที่ถูกกำหนดลักษณะ โดยโครงสร้างเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือกลุ่มของอาคารกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ที่พื้นที่เปิดโล่งมุ่งตรงไปสู่และล้อมรอบด้วยอาคารที่มีความสัมพันธ์กัน ชนิดของพื้นที่ว่างที่ Sitte ได้แยกออกเป็น 2 ประเภท คือ Deeo Type และ Wide Type นั้น จัดอยู่ในที่ว่างประเภท Dominated Square เมื่อเทียบกับการจัดประเภทของ Zucker

3) ที่ว่างที่ถูกเชื่อมโยง (Linked Square)

เมื่อถูกมองและเรียนรู้โดยผู้สังเกตที่มีการเคลื่อนที่ไม่ว่าจะเป็นการเดิน หรือการสัญจรในรูปแบบอื่น คุณภาพของประสบการณ์ของผู้สังเกตขึ้นอยู่กับความเร็วที่ใช้ในการเดินทาง หากการเดินทางมีความเร็วมากก็ไม่สามารถรับรู้ถึงรายละเอียดได้ การเดินทางโดยรถยนต์จะสามารถรับรู้ได้เพียงรูปทรงของอาคารทัวๆไป และสภาพภูมิทัศน์ที่เด่นๆเท่านั้น หากเป็นการเดินจะสามารถ

รับรู้ได้ถึงรายละเอียดของอาคารรอบๆ ตัว และที่ว่างที่เดินผ่าน ภาพที่เกิดขึ้นในเมืองจะแสดงออกมาจากการที่ได้เดินไปบนทางเท่านั้น และภาพดังกล่าวไม่ได้อยู่ในความทรงจำของคนเราในรูปแบบของภาพเคลื่อนไหว (Motion Picture) แต่จะเป็นลักษณะคล้ายกับชุดของภาพนิ่ง (Series of Clips or Snapshots) ในแต่ละเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นบนเส้นทาง เหมือนกับที่ Cullen กล่าวถึงการรับรู้แบบ "Serial Vision"

มีวิธีการมากมายในการเชื่อมพื้นที่ว่างเข้าด้วยกัน ที่ว่างสาธารณะอาจมีรูปร่างที่ซับซ้อนหรืออาจจะทะลุต่อกันได้ การกำหนดขอบเขตของที่ว่างให้ชัดเจนอาจเป็นการเปิดออกสู่ที่ว่างอื่น การเชื่อมโยงพื้นที่เข้าด้วยกันในทางกายภาพ อาจจะใช้ต้นไม้หรือทางเดินเล็กๆ อาคารที่สำคัญบางหลังอาจจะล้อมรอบไปด้วยที่ว่าง ซึ่งใช้ผนังอาคารเป็นตัวกำหนดขอบเขตของมัน ที่ว่างอาจถูกเชื่อมโยงกันโดยจุดอ้างอิงภายนอก โดยองค์ประกอบที่เป็นจุดเด่น ตัวอย่างเช่น หอนาฬิกา หอระฆัง และที่ว่างที่แยกตัวอยู่อาจถูกเชื่อมโยงกันโดยความรู้สึกของผู้สังเกต จากความต่อเนื่องของอาคารที่มีรูปแบบที่เหมือนกัน

4) พื้นที่ว่างอื่นๆ (Other Space)

ในการจำแนกประเภทของที่ว่างของ Zucker ที่ว่างอีก 2 ประเภทที่ยังไม่ได้กล่าวถึงคือ Nuclear Square และ Amorphous Square เนื่องจากไม่มีคุณสมบัติในการที่จะนำมาวิเคราะห์ในเรื่องของการปิดล้อม แต่การที่ Zucker ได้รวมเอาที่ว่างสองประเภทนี้เข้ามาในการจำแนกประเภทของที่ว่างดังกล่าว เนื่องจากลักษณะโครงสร้างของเมือง ซึ่งโดยแท้จริงแล้วที่ว่างเหล่านี้อาจจะเป็นที่ที่มีความสำคัญในความคิดของคน โดยที่การออกแบบพื้นที่เหล่านี้อาจมีการพิจารณาด้วยเหตุผลที่แตกต่างออกไป

Zucker ได้ให้นิยาม Nuclear Square ไว้ว่ารูปร่างของที่ว่างประเภทนี้ จะมีความชัดเจนแม้จะไม่ได้ถูกโอบล้อมด้วยอาคารที่ต่อเนื่องกันเป็นแถว หรือไม่ได้มีอาคารสำคัญอยู่ข้างหน้า แต่จะมีศูนย์กลางที่มีความเด่นในแนวตั้ง เช่น อนุสาวรีย์ น้ำพุ หรือ Obelisk ซึ่งมีอิทธิพลเพียงพอที่จะสามารถควบคุม และดึงพื้นที่ว่างรอบๆ เข้าไว้ด้วยกัน จนทำให้เกิดความรู้สึกเป็น Square

พื้นที่สาธารณะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการออกแบบเมือง เป็นวิธีการสำคัญในการที่จะตกแต่งและสร้างลักษณะพิเศษให้กับเมือง เป็นพื้นที่ที่คนมาพบและมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม หากพื้นที่เหล่านี้ได้ถูกออกแบบอย่างมีหลักเกณฑ์ และมีการกระตุ้นเรื่องความรู้สึกที่มีต่อพื้นที่ พื้นที่เหล่านี้จะถูกเพิ่มเติมในเรื่องของสัญลักษณ์และความหมาย โดยที่สิ่งสำคัญที่สุดในทางกายภาพของที่ว่างเหล่านี้ คือ การปิดล้อม ซึ่งมีวิธีการต่างๆมากมายที่จะสร้างการปิดล้อมให้กับพื้นที่ดังกล่าวมาแล้ว เมื่อนำมาประยุกต์ใช้กับพื้นที่มรดกวัฒนธรรมและมีการเชื่อมโยงพื้นที่จากทฤษฎีของการออกแบบเมืองแล้ว ย่อมสามารถเพิ่มศักยภาพในการรับรู้ และจินตภาพของเมืองแก่นครราชสีมามาให้ตอบรับกับบทบาทพื้นที่และกิจกรรมของชาวเมืองได้อย่างเต็มที่

2.2.4 แนวความคิดเมืองน่าอยู่

องค์การอนามัยโลก ได้เคยให้คำจำกัดความและตัวชี้วัดเมืองน่าอยู่ไว้หลายประการ ในมุมมองทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของการจัดการในเรื่องเมือง แต่ความเป็นเมืองน่าอยู่ควรมีอะไรที่มากกว่าเกณฑ์ชี้วัดต่างๆ ทางเทศบาลนครราชสีมาได้เสนอข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับความเป็นเมืองน่าอยู่ไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้ (เหมยอิง, 2542)

วิถีชีวิตของเมือง หมายถึง

- ความเชื่อมโยงของชุมชนในเขตเมือง และพื้นที่รอบนอก ทั้งทางด้านพื้นที่ และกิจกรรม เช่น ชุมชนในเขตเทศบาลต่างๆ ซึ่งเป็นชุมชนหนาแน่น มีวิถีชีวิตแบบคนในเมืองที่เชื่อมโยงกับชุมชนที่อยู่รอบๆเขตเทศบาล ชีวิตของเมืองและเนื้อเมืองโคราchkingsจะต้องรวมถึงในเขตเทศบาลนครนครราชสีมาทั้งพื้นที่รอบๆด้วย

- ความเชื่อมโยงจากอดีตสู่ปัจจุบันและอนาคต วิวัฒนาการทางด้านมิติเวลาได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง ในลักษณะที่เป็นเชิงบวกเชิงลบ ต่อวิถีชีวิตของชุมชน เช่น เมืองโคราชเป็นเมืองประวัติศาสตร์ มีคูเมือง มีกำแพงเมือง ปัจจุบันนี้เหลือเพียงประตูชุมพลไว้เป็นอนุสรณ์ส่วนกำแพงในส่วนอื่นๆ ได้ถูกทำลายไปอย่างสิ้นเชิงเกือบไม่เหลืออะไรไว้ให้คนรุ่นหลังได้ภาคภูมิใจ ในปี 2543 ได้มีการขุดพบซากกำแพงเมืองบริเวณคูเมืองตรงข้ามกับวัดสามัคคี ซึ่งคณะทำงานเมืองน่าอยู่กำลังทำการขุดแต่งและพิจารณาหาแนวทางในการอนุรักษ์ต่อไป จากอดีตที่เป็นประวัติศาสตร์ดังกล่าวหากเราสามารถอนุรักษ์ไว้ได้ ก็น่าจะเป็นการพัฒนาเมืองที่สามารถเห็นถึงความเชื่อมโยงจากอดีตสู่ปัจจุบันและในอนาคตต่อไปได้

- ความเชื่อมโยงทางระบบนิเวศของเมือง จะช่วยให้เราได้เห็นสภาพความเป็นจริงที่ซับซ้อน ไม่เกิดการพัฒนาที่หลงลืมระบบนิเวศของเมือง ในอดีตเราไม่ค่อยได้คำนึงถึงความจำเป็นในเรื่องการผังเมือง การใช้ประโยชน์ที่ดิน สิ่งเหล่านี้ทำให้การพัฒนาที่เกิดขึ้นไม่มีแนวทางเป็นกรอบให้เดินไปในทิศทางที่ถูกต้อง ยกตัวอย่างเช่น การปลูกสร้างบ้านเรือนริมน้ำโดยไม่มีการบำบัดน้ำเสีย ปล่อยน้ำเสียลงลำตะคอง ทำให้ระบบนิเวศต้องเสียไป เป็นต้น การปลูกสร้างบ้านอาคารสำนักงานริมคูเมืองก็เช่นเดียวกัน ในอนาคตหากหน่วยราชการที่ใช้สถานที่อยู่มีที่แห่งใหม่แล้ว บริเวณริมคูเมืองสามารถใช้เป็นพื้นที่สวนสาธารณะปลูกต้นไม้ใหญ่ในเมือง ถ้าสามารถปรับปรุงบริเวณคูเมืองให้เป็นสวนสาธารณะได้ตลอดแนวคูเมือง โคราชจะมีสวนล้อมเมืองอากาศจะเย็นสบายร่มรื่นด้วยต้นไม้ เป็นการเชื่อมโยงทางนิเวศในเรื่องของสภาพภูมิอากาศด้วย

จิตวิญญาณของเมือง หมายถึง

- ความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับเมือง เช่น ความทรงจำ หรือความประทับใจตามการรับรู้ เช่น ความทรงจำของคนรุ่นผู้ใหญ่วันนี้ ที่ในวัยเด็กเคยเล่นน้ำในลำตะคอง เคยใช้น้ำซักผ้า ล้างจาน

ได้เพราะสะอาด แต่ปัจจุบัน มิได้เป็นเช่นนั้นแล้ว เพราะน้ำกำลังจะเสีย คลองมีขยะมาก ความทรงจำในอดีตเป็นความทรงจำที่ดี เป็นความประทับใจ ทำอย่างไรจะให้จิตวิญญาณเช่นนี้ยังคงอยู่

- **ความมีสุนทรียภาพของเมือง** เช่น ความสมดุล ความกลมกลืน ทั้งทางด้านวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเป็นต้น เช่น การออกแบบอาคารต่างๆในบางพื้นที่ เช่น บริเวณรอบมรดกวัฒนธรรม หากสามารถปรับปรุงภูมิทัศน์ให้เข้ากับมรดกวัฒนธรรมที่มีอยู่ ก็จะช่วยให้เมืองมีสุนทรียภาพ

- **ความมีเอกลักษณ์ของเมือง** เช่น ความโดดเด่น ความมีชีวิตชีวา เป็นต้น โคราชเป็นเมืองที่มีเอกลักษณ์ เช่น อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี คูเมือง วัดต่างๆ เป็นต้น ทำอย่างไรให้เอกลักษณ์ดังกล่าวมีส่วนในการสร้างความมีชีวิตชีวาของเมือง

- **ความงามของเมือง** เช่น ความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย สวนสาธารณะ การปลูกต้นไม้และไม้ดอกไม้ประดับ ตลอดจนตกแต่งเมืองด้วยศิลปะต่างๆ เช่น ศิลปะมูมถน หรือตามที่สาธารณะต่างๆก็จะทำให้เมืองงดงามขึ้น รวมทั้งในเรื่องของระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการอุปกรณ์ประกอบถนนในเมือง หรือแม้กระทั่งที่ทัศนียภาพที่ควรได้รับการออกแบบให้ดูดี เป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นต้น

นั่นหมายถึงว่าในการปรับปรุงภูมิทัศน์เมือง สามารถตอบรับตัวชี้วัดของความเป็นเมืองน่าอยู่ได้ ไม่ว่าจะประเด็นการเชื่อมโยงเมือง สุนทรียภาพ ความมีเอกลักษณ์ ความงามของเมืองได้ทั้งสิ้น สรุปได้ว่าการปรับปรุงภูมิทัศน์เมืองเพื่ออนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมนั้นย่อมทำให้เมืองน่าอยู่ด้วยเช่นกัน

2.2.5 แนวความคิดในการวิเคราะห์คุณภาพทางสายตาของภูมิทัศน์เมือง

มีหลากหลายแนวความคิดที่เกี่ยวกับความซับซ้อนของสภาพแวดล้อมเมืองว่าควรมีลักษณะอย่างไรจึงจะมีความเหมาะสม ในการศึกษาจะนำมาเพื่อประกอบแนวคิดในการเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงภูมิทัศน์เมือง ซึ่งความเห็นจากผู้เชี่ยวชาญในเรื่องสิ่งแวดล้อมเมืองสามารถสรุปได้ดังนี้

Ashihara Yoshinobu (1983) เสนอว่า การตัดทอนรายละเอียด และความยุ่งเหยิงของเมืองลง ทำให้เมืองนั้นมีคุณค่าทางความงามความพึงพอใจมากขึ้น และยังทำความเข้าใจง่ายขึ้นด้วย

Hawks (1970) เสนอว่า ความกำกวมและความซับซ้อนในเมือง เป็นจุดที่ดึงดูดและทำให้เกิดความน่าสนใจ

Kaplan, Wendt (1972) เสนอว่า องค์ประกอบทางสายตาของสิ่งแวดล้อมเมืองนั้น มีความซับซ้อนมากกว่า เมื่อเทียบกับองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งเป็นลักษณะแนวคิดที่เป็นไปในทางเดียวกันกับของ Ashihara ที่กล่าวว่า เมืองควรลดความซับซ้อนลง ประโยชน์ของการวิเคราะห์คุณภาพทางสายตาในการออกแบบสิ่งแวดล้อม (Kaplan, Wendt)

1) ประโยชน์ในเรื่องของการเลือกที่ตั้ง การวิเคราะห์คุณภาพทางสายตาช่วยในเรื่องของการพิจารณาที่ตั้งซึ่งมีความเกี่ยวพันและสอดคล้องกับกิจกรรม บริเวณไหนที่ต้องการการเน้นให้เด่นขึ้น บริเวณไหนที่ต้องการปิดบังป้องกันเพื่อสร้างคุณภาพที่ดีทางสายตา เช่น การสร้างโรงงานอุตสาหกรรม ควรสร้างในที่ที่มีสิ่งลวงตา หรือสร้างแนวป้องกันทางสายตาขึ้น เพื่อให้ตัดทอนความไม่สวยหรือไม่กลมกลืนกับสิ่งรอบข้าง

2) การวางโครงข่ายและเส้นทาง การวิเคราะห์คุณภาพทางสายตามีส่วนช่วยสำคัญมากในการวางเส้นทาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเส้นทางประวัติศาสตร์ หรือการเดินทางท่องเที่ยว เพื่อเปิดจุดสนใจ กำหนดจุดพัก จุดชมวิวยุคใหม่ และระยะทางในการเดินของนักท่องเที่ยว

3) การเห็นคุณค่าและการเก็บรักษาองค์ประกอบของย่าน หรือชุมชน สิ่งเหล่านี้ขึ้นอยู่กับคุณค่าและการหาคุณค่า เช่น อาคารโบราณที่มีการพักอาศัยและทำกิจกรรมภายใน กลุ่มของนักอนุรักษ์อาจมีแนวความคิดที่ควบคุมสี ลักษณะอาคาร ป้ายประกอบ ฯลฯ เพื่อคงคุณค่าของอาคารไว้ แต่ในมุมมองของคนอาศัยหรือคนในพื้นที่ก็อาจไม่มีค่าทางความงามใดแตกต่างกัน ทั้งหมดนี้การหาความหมายหรือคุณค่า จึงต้องเข้ามาร่วมปรึกษากันเพื่อให้ได้ข้อยุติที่เป็นธรรมสำหรับหลายๆฝ่าย

4) การพัฒนาย่านการค้า ผลจากการปล่อยปละละเลยในเรื่องของป้ายโฆษณาและสัญญาณจราจร ทำให้เกิดความสับสนยุ่งเหยิงและนำมาซึ่งอุบัติเหตุ หรือการหลงทาง แต่ก็มีหลายแนวคิดที่สนับสนุนความ ความยุ่งเหยิงในเมือง เช่น ย่านเยาวราชที่มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของป้ายโฆษณาเป็นสีสันของเมือง

5) การพิจารณาอาคารและสิ่งแวดล้อม อาคารควรสอดคล้องกลมกลืนอันหนึ่งอันเดียวกับสิ่งแวดล้อมนั้นๆ โดยการคำนึงถึง รูปลักษณะ ขนาด สี วัสดุและอื่นๆ เพื่อที่จะไม่ทำให้เกิดปัญหาต่อสิ่งแวดล้อมโดยรอบ เช่น เรื่องของการเกิดเงาสะท้อน ความขัดกันของรูปแบบของรูปด้านอาคาร การบังทิศทางลม ฯลฯ

2.3 หลักเกณฑ์การประเมินภูมิทัศน์เมือง

ปัจจัยในการปรับปรุงภูมิทัศน์เมือง จากการศึกษาและระบุโดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีดังนี้

ปัจจัยในปรับปรุงภูมิทัศน์ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากร, 2547)

- ภาวะคุกคามรูปแบบทางสถาปัตยกรรม จากประวัติศาสตร์อันยาวนานของพื้นที่ในหลายยุคหลายสมัยทำให้กลุ่มลักษณะอาคารในพื้นที่ที่มีความหลากหลายรูปแบบของความนิยมและเทคโนโลยีการก่อสร้างในช่วงนั้นๆ จากการที่ขาดการวางแผนรองรับพื้นที่ในรายละเอียดด้านสถาปัตยกรรม ยิ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกลุ่มลักษณะอาคารที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์และเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ลางเลือนไป จนไม่สามารถมีเอกลักษณ์ทางกายภาพที่เป็นองค์รวมของพื้นที่เมืองได้

- การใช้ที่ดินในปัจจุบันมีความปะปนกัน เกิดขึ้นจากการที่ไม่มีกรควบคุมและการวางแผน มีการปล่อยให้มีการใช้ที่ดินเป็นไปตามการเติบโตของการตั้งถิ่นฐานและก่อให้เกิดการใช้ที่ดินที่ไม่พึงปรารถนา ทำให้เกิดการบดบัง คุกคามและรุกรานพื้นที่มรดกวัฒนธรรมจนด้อยค่าลงและค่อยๆ ลางเลือนหายไปจากการรับรู้และความทรงจำของชาวโคราช ซึ่งการปรับปรุงภูมิทัศน์จะเป็นแนวทางในการวางแผนทางผังเมืองที่ช่วยในการอนุรักษ์พื้นที่มรดกวัฒนธรรมและส่งเสริมกิจกรรมของชาวเมืองไว้ได้

ภาพ 2.3 ภาวะคุกคามพื้นที่มรดกวัฒนธรรมจากการขาดการวางแผน และกำหนดลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน

- **สภาพอาคารทรุดโทรม** สภาพอาคารทรุดโทรมเกิดขึ้นเป็นไปตามหลักธรรมชาติ โดยการที่เมืองมีความเจริญขึ้นถึงจุด ๆ หนึ่งก็ย่อมจะส่งผลให้เกิดส่วนที่ทรุดโทรมและอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาอาคารทรุดโทรมนั้น คือ การขาดการดูแลเอาใจใส่เพราะฉะนั้นจึงสมควรที่จะมีการปรับปรุงฟื้นฟูโดยการเปลี่ยนแปลงหรือซ่อมแซมโครงสร้างอาคารใหม่ให้ดีกว่าเดิมโดยไม่จำเป็นต้องรอให้มีสภาพเลวร้ายเสียก่อน

- **ลักษณะการถือครองที่ดิน** เป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญเช่นกัน เมื่อเจ้าของที่ดินมีโอกาสที่จะได้ผลประโยชน์มากขึ้นกว่าเดิม โดยการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของคนจากที่เป็นอยู่ในปัจจุบันโดยไม่คำนึงความเหมาะสมของย่านพื้นที่เป็นส่งผลทำให้เกิดความเสื่อม ความไม่เหมาะสมกับพื้นที่ เช่น ลักษณะการตั้งสถานบันเทิงรอบพื้นที่ที่ตั้งสถาบันที่ศาสนสถาน เป็นต้น

- **ทัศนคติของประชาชน** ประชาชนอาจมีทัศนคติและความเข้าใจที่แตกต่างกันในการมองเห็นความสำคัญและคุณค่าของมรดกวัฒนธรรม จนอาจจะทำให้เกิดการสูญเสียมรดกวัฒนธรรมอย่างไม่อาจนำกลับคืนมาได้ ในการปรับปรุงฟื้นฟูเมืองจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงความคิดทัศนคติและการรับรู้ของชาวเมือง

2.4 เทคนิควิธีการประเมินภูมิทัศน์เมือง

2.4.1 เทคนิค Serial Vision & Motion Picture : Gordon Cullen

หลักการ เมืองถูกมองและเรียนรู้โดยผู้สังเกตที่มีการเคลื่อนที่อยู่ภายในเมือง ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางหรือการสัญจรต่างๆ คุณภาพของประสบการณ์ของผู้สังเกตจะขึ้นอยู่กับความเร็วที่ใช้ในการเดินทาง หากการเดินทางมีความเร็วมากก็จะไม่สามารถรับรู้ถึงรายละเอียดได้ เช่น การเดินทางโดยรถยนต์จะสามารถรับรู้ได้เพียงรูปทรงของอาคารทั่วไป และสภาพภูมิทัศน์ที่เด่นๆ เท่านั้น หากเป็นการเดินจะสามารถรับรู้ได้ถึงรายละเอียดของอาคารรอบๆ ตัว และที่ว่างที่เดินผ่าน ภาพที่เกิดขึ้นในเมืองจะแสดงออกมาจากการที่ได้เดินไปบนทางเท่านั้น และภาพดังกล่าวไม่ได้อยู่ในความทรงจำของคนเราในรูปแบบของภาพเคลื่อนไหว (Motion Picture) แต่จะเป็นลักษณะคล้ายกับชุดของภาพนิ่ง (Series of Clips or Snapshots) ในแต่ละเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นบนเส้นทาง (Cullen, 1971:93)

FIGURE 4.2. Spatial sequence. Source: Cullen, G., 1971
The Concise Townscape. New York: Van Nostrand Reinhold.

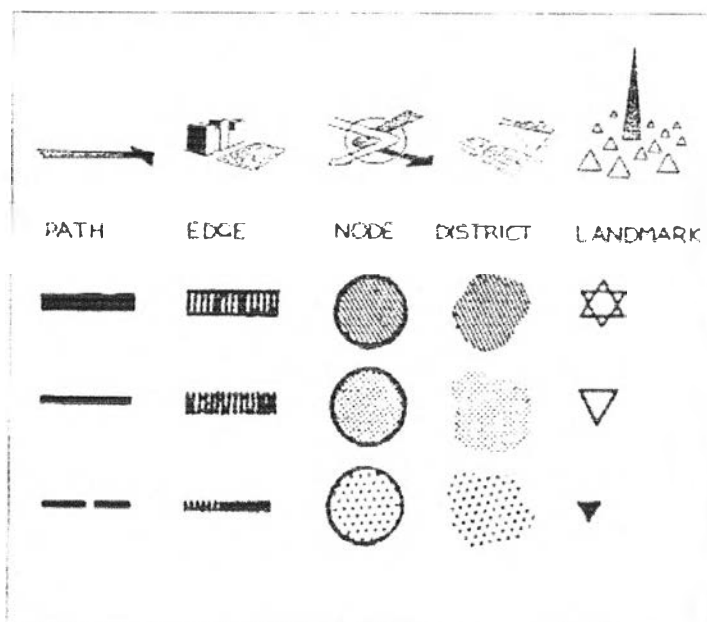
ภาพ 2.4 เทคนิควิธี Serial Vision
ในการปรับปรุงภูมิทัศน์เมือง
โดย Gordon Cullen (1971: 17)

เทคนิควิธี การกำหนดเส้นทางเส้นหนึ่งภายในเมือง (ปัจจัยในการกำหนดจะขึ้นอยู่กับประเด็นที่ต้องการศึกษาในแนวเส้นทางนั้น) ทำการบันทึกภาพถ่ายหรือวาดภาพเสมือนของทัศนียภาพที่มองเห็นจากการเคลื่อนที่บนเส้นทางนั้นอย่างต่อเนื่อง ภาพที่บันทึกจะแสดงทัศนภาพของภูมิทัศน์เมืองที่เกิดขึ้นบนเส้นทางนั้น

ผลที่ได้รับจากเทคนิค Serial Vision ภาพที่บันทึกสามารถนำมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบเมือง นำไปประเมินภูมิทัศน์เมืองที่เกิดขึ้น

2.4.2 เทคนิค Image Map : Kevin Lynch

หลักการ เทคนิคนี้เป็นการเขียนแผนที่จากชาวเมืองในการบอกทางไปสถานที่ต่างๆในเมือง ซึ่งลักษณะของแผนที่ที่ออกมาจะเป็นการบ่งบอกถึงองค์ประกอบของเมืองที่ผู้เขียนแผนที่ได้รับรู้และสื่อออกมา โดยที่รูปแบบที่เขียนและสื่อออกมาก็จะขึ้นอยู่กับประสบการณ์ ความเข้าใจของตัวผู้เขียนแผนที่เองด้วยเช่นกัน (Lynch, 1994:97)

ภาพ 2.5 องค์ประกอบที่ช่วยจดจำสภาพแวดล้อมของเมือง 5 ประการ ซึ่ง Kevin Lynch สรุปได้จากผลการศึกษาวิจัยเมือง 3 แห่ง (Lynch, 1997:73)

เทคนิควิธี ลักษณะสอบถามทางไปสถานที่แห่งหนึ่ง หรือแนะนำการเดินทางไปสถานที่ต่างๆภายในเมือง โดยการเขียนแผนที่บอกทางไปด้วยตัวเองของชาวเมือง

ผลที่ได้รับจากเทคนิค Image Map สามารถวิเคราะห์โครงสร้างเมือง และองค์ประกอบภูมิทัศน์เมืองจากการรับรู้และจดจำของชาวเมือง จากการวิเคราะห์สามารถทำการวางแผนผังและออกแบบเมืองให้ตรงกับการรับรู้เดิมของชาวเมืองเพื่อให้เมืองมีภูมิทัศน์เมืองสวยงามและยังคงรองรับต่อกิจกรรมของเมืองได้

จากการประเมินภูมิทัศน์เมืองด้วยเทคนิค 2 วิธีนี้มีลักษณะเด่นที่น่าสนใจที่ต่างกันโดยสามารถทำให้งานวิจัยชิ้นนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นจากการประเมินภูมิทัศน์เมือง โดยผู้วิจัย โดยใช้เทคนิค Serial Vision & Motion Picture เป็นลักษณะการวิเคราะห์โดยผู้ศึกษาสามารถอ่านและประเมินได้ถึงลักษณะต่างๆที่จะทำให้เกิดภูมิทัศน์เมืองที่ดีขึ้นจากการพบเห็นของผู้ศึกษา ส่วนเทคนิค Image Map ทำความคู่กับการสอบถามความคิด ความเข้าใจในภูมิทัศน์เมืองของผู้ที่เกี่ยวข้องใน

พื้นที่ศึกษาประเภทต่างๆ เพื่อเป็นข้อมูลสถานการณ์ของภูมิทัศน์เมืองในปัจจุบัน อันเป็นพื้นฐานของการปรับปรุงภูมิทัศน์เมือง

2.5 สรุปการทบทวนวรรณกรรม

ภูมิทัศน์เมืองเป็นองค์ประกอบต่างๆโดยรวมที่ชาวเมืองสามารถพบเห็นได้ทุกที่ เป็นพื้นที่ทั่วไปภายในเมืองที่สามารถเข้าถึงได้ทุกคนและชนชั้น ลงไปถึงรายละเอียดทางกายภาพต่างๆของเมือง เช่น รูปแบบกลุ่มอาคาร พื้นที่ทางเท้า ถนน สิ่งใช้สอยบนทางเท้า รวมไปถึงกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในพื้นที่หนึ่งในเมืองในช่วงเวลาหนึ่ง ถัดสิ่งที่ทำให้เมืองนั้นมีสีสัน มีชีวิต สะท้อนถึงจิตวิญญาณและวิถีการดำรงชีวิตของชาวเมืองนั้นๆ ดังนั้นสำหรับงานวิจัยนี้กิจกรรมเมืองย่อมเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบภูมิทัศน์เมืองที่สำคัญ นอกจากองค์ประกอบทางกายภาพที่เห็นได้อย่างชัดเจนอีกด้วย

การศึกษาขององค์ประกอบภูมิทัศน์เมืองได้แนวทางการศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญทางกายภาพของเมือง ของ Gordon Cullen กับ Kevin Lynch ซึ่ง Gordon Cullen เน้นการศึกษาในการอ่านภูมิทัศน์เมือง ลำดับการเกิดทัศนภาพ (Serial Vision) ต่างๆที่เกิดขึ้นในเส้นทางหรือมุมต่างๆของเมือง สามารถนำมาช่วยในการประเมินภูมิทัศน์เมืองและนำมาสู่แนวทางที่ช่วยในการปรับปรุงภูมิทัศน์เมือง สำหรับ Kevin Lynch เน้นในการศึกษา จินตภาพของเมือง (The Image of the City) การจดจำรูปแบบเมืองของชาวเมืองที่ได้จากการสอบถามทำแบบทดสอบซึ่งสรุปออกมาเป็นองค์ประกอบภูมิทัศน์เมืองได้ 5 ประเภท ได้แก่ จุดหมายตา จุดรวมกิจกรรม ขอบเขตกิจกรรม เส้นนำสายตา ย่านกิจกรรม ส่วนงานวิจัยนี้ได้สรุปถึงองค์ประกอบภูมิทัศน์เมืองหลักๆ ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพกับกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในเมือง

ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบภูมิทัศน์เมือง ได้จากการศึกษารูปแบบการจัดความสัมพันธ์ภูมิทัศน์เมือง ด้วยเทคนิคเสมือนภาพ (Picturesque) ของคามิลโล ซิตเต ซึ่งจะบันทึกสิ่งที่เห็นภายในเมืองตรงมุมหนึ่งๆด้วยภาพถ่ายหรือภาพวาด ประเมินภูมิทัศน์เมืองจากทัศนภาพที่เกิดขึ้นจากการบันทึกสิ่งที่มองเห็นและเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงภูมิทัศน์เมืองด้วยการจัดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบภูมิทัศน์เมืองจากการออกแบบโดยภาพที่บันทึกนั้น

แนวความคิดการปรับปรุงภูมิทัศน์เมือง ได้ศึกษา 5 รูปแบบแนวความคิด ดังนี้

1. แนวความคิดเกี่ยวกับภูมิทัศน์เมือง เป็นแนวความคิดในการปรับปรุงภูมิทัศน์ ลงรายละเอียดในประเด็นของพื้นที่ที่สำคัญสำหรับเมือง เป็นทฤษฎีทางกายภาพที่จะทำให้ภูมิทัศน์เมืองมีความสวยงามและให้ค่าความสำคัญพื้นที่มรดกวัฒนธรรมที่สื่อออกมาทางกายภาพ

2. แนวความคิด The City Beautiful Movement กล่าวถึงความสำคัญในการออกแบบและวางผังเมืองที่มีลักษณะเฉพาะ เพื่อสร้างจุดเด่นและเน้นพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งอาคารสำคัญของเมือง รวมไปถึงการให้ความสำคัญกับองค์ประกอบต่างๆของสภาพแวดล้อมเมือง ไม่ว่าจะเป็นที่ว่าง รูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคารต่างๆในเมือง เช่น รูปปั้น น้ำพุ เสาไฟ จนถึงการใช้วัสดุภูมิสถาปัตย์ ปูพื้นถนน ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวสามารถใช้เป็นแนวทางที่จะสร้างองค์ประกอบทางกายภาพที่จะช่วยปรับปรุงสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์เมืองให้มีความสวยงาม
3. แนวความคิดการปรับปรุงพื้นที่และอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม ช่วยในการตัดสินใจเลือกรูปแบบในการปรับปรุงภูมิทัศน์เมืองจากการพัฒนาพื้นที่โดยรอบ อย่างไรก็ตามรูปแบบของการปรับปรุงพื้นที่จะได้จากการศึกษาเฉพาะที่ของพื้นที่หนึ่งๆเท่านั้น และไม่เสมอไปที่จะสามารถใช้รูปแบบเดียวกันทุกพื้นที่ได้
4. แนวความคิดเมืองน่าอยู่ กล่าวถึงการสร้างความเชื่อมโยงของชุมชนเมืองทั้งด้านพื้นที่และกิจกรรมและความเชื่อมโยงของเมืองจากอดีตสู่ปัจจุบันและอนาคต ซึ่งหมายถึงการอนุรักษ์องค์ประกอบที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมืองเอาไว้ เพื่อให้เป็นการพัฒนาเมืองที่สามารถเห็นความเชื่อมโยงจากอดีตสู่ปัจจุบันและอนาคต รวมทั้งความเชื่อมโยงระบบนิเวศของเมือง โดยการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ให้ความสำคัญกับต้นไม้ในเมืองที่มีส่วนในการช่วยลดมลพิษ และการคำนึงถึงความมีสุนทรียภาพความมีเอกลักษณ์และความงามของเมือง เพื่อเพิ่มความน่าอยู่ของเมืองให้มากขึ้น
5. แนวคิดในการวิเคราะห์คุณภาพทางสายตาของทิวทัศน์เมือง กล่าวถึงวิธีการและขั้นตอนการประเมินคุณภาพของทิวทัศน์เมือง ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้ในการประเมินคุณภาพมุมมองของภูมิทัศน์เมือง เพื่อทำการปรับปรุงมุมมองในส่วนที่เป็นข้อเสียหรือจุดด้อยให้มีคุณภาพที่ดีขึ้น

หลักเกณฑ์การประเมินภูมิทัศน์เมือง สร้างมาจากการองค์ประกอบภูมิทัศน์เมืองกับความสัมพันธ์ขององค์ประกอบภูมิทัศน์เมือง เป็นหัวข้อหลักดังนี้ ลักษณะองค์ประกอบทางกายภาพ กิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษา มุมมองพื้นที่มรดกวัฒนธรรมและมุมมองของเมืองแก่นครราชสีมา โดยใช้การประเมินด้วยผู้ศึกษาเอง ผู้มีบทบาทในการพัฒนาเมืองนครราชสีมา ผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษา และผู้ที่เคยมาเที่ยวชมพื้นที่ศึกษา แบ่งสัดส่วนตามระดับความสำคัญ

เทคนิควิธีการประเมินภูมิทัศน์เมือง 2 เทคนิค ได้แก่

1. เทคนิค Serial Vision ศึกษาวิเคราะห์ลักษณะทัศนภาพต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจากการเคลื่อนที่บนเส้นทางภายในพื้นที่ศึกษา จากภาพที่บันทึกใช้ควบคู่กับการจัดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบภูมิทัศน์เมืองประกอบการวิเคราะห์สามารถทำให้ในผลในการศึกษาอย่างเต็มที่
2. เทคนิค Image Map การศึกษาวิเคราะห์จินตภาพเมือง เพื่อทราบการจดจำของพื้นที่ที่ศึกษาของชาวเมืองด้วยการสอบถาม โดยการสอบถามจะเน้นสู่ประเด็นการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมืองเก่านครราชสีมาเป็นหลัก

2.6 กรอบความคิด

การทบทวนวรรณกรรม งานวิจัยชิ้นนี้ได้สร้างแนวความคิด เทคนิคที่ใช้ในงานวิจัย ได้ดังนี้

1. ภูมิทัศน์เมือง คือ สิ่งแวดล้อมที่เกิดจากองค์ประกอบต่างๆโดยรวม ที่ชาวเมืองสามารถพบเห็นให้เกิดเป็นทัศนียภาพได้ทุกที่ที่เป็นพื้นที่ทั่วไปภายในเมืองเก่า นครราชสีมา ที่สามารถเข้าถึงได้ทุกคนและชนชั้น ลงไปถึงรายละเอียดทางกายภาพต่างๆของเมือง เช่น รูปแบบกลุ่มอาคาร พื้นที่ทางเท้า ถนน สิ่งใช้สอยบนทางเท้า รวมไปถึงกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในพื้นที่หนึ่งในเมืองในช่วงเวลาหนึ่ง ถัดสิ่งที่ทำให้เมืองนั้นมีสีสัน มีชีวิต สะท้อนถึงจิตวิญญาณและวิถีการดำรงชีวิตของชาวเมืองนั้นๆ ดังนั้นสำหรับงานวิจัยนี้กิจกรรมเมืองย่อมเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบภูมิทัศน์เมืองที่สำคัญ นอกจากองค์ประกอบทางกายภาพที่เห็นได้อย่างชัดเจนอีกด้วย
2. องค์ประกอบภูมิทัศน์เมือง ได้แก่
 - กลุ่มอาคาร ซึ่งลงในรายละเอียด ได้ดังนี้
 - 1) ลักษณะการจัดวางอาคารรอบพื้นที่มรดกวัฒนธรรม
 - 2) ลักษณะอิทธิพลอาคารต่อทางเข้าต่อพื้นที่มรดกวัฒนธรรม
 - 3) ความต่อเนื่องของสายเส้นอาคารที่มองเห็น
 - 4) ลักษณะเส้นขอบฟ้ากลุ่มอาคารต่อมรดกวัฒนธรรม
 - สิ่งใช้สอยบนถนน มีรายละเอียดในการศึกษาบริเวณรอบมรดกวัฒนธรรม ดังนี้
 - 1) เสาไฟฟ้า สายไฟฟ้าที่สามารถมองเห็นในพื้นที่สาธารณะ
 - 2) ถังขยะ
 - 3) ตู้โทรศัพท์ ตู้ไปรษณีย์
 - ป้ายโฆษณา

3. ความสัมพันธ์องค์ประกอบภูมิทัศน์เมือง ใช้หลักการการจัดองค์ประกอบภาพ 2 มิติ ที่ได้จากการบันทึกภาพ 2 มิติ แล้วนำมาดูความสัมพันธ์ของภาพ ส่วนอีกทางหนึ่ง ดูความความสัมพันธ์ของมรดกวัฒนธรรมภายในเมืองเก่านครราชสีมาจากการเชื่อมโยงโดยระบบคมนาคม ทัศนียภาพ กรอบวิวมองเห็นที่เกิดขึ้น เอื้ออำนวยต่อการรับรู้ไปสู่พื้นที่มรดกวัฒนธรรมเช่นกัน และปรับปรุงภูมิทัศน์เมือง
4. แนวความคิดในการปรับปรุงเมือง งานวิจัยนี้ใช้แนวคิดหลักการในการวางแผนปรับปรุงฟื้นฟูเมืองเป็นสำคัญในการเลือกวิธีการในการปรับปรุงภูมิทัศน์เมืองเพื่ออนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม ได้แก่ การปรับปรุงโดยการป้องกันรักษา การปรับปรุงโดยบูรณะฟื้นฟู การปรับปรุงโดยการรื้อถอนและสร้างให้ ส่วนในแนวความคิดอื่น ใช้ในรายละเอียดของการเสนอแนะรูปแบบในการปรับปรุงภูมิทัศน์เมือง
5. หลักเกณฑ์ในการประเมินภูมิทัศน์เมืองเก่านครราชสีมา จากการศึกษาเกณฑ์การประเมินปัจจัยการปรับปรุงมรดกวัฒนธรรมของสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม ได้สร้างแนวทางประยุกต์มาใช้ในประเมินภูมิทัศน์เมืองเก่านครราชสีมา เพื่ออนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม ดังนี้
 - องค์ประกอบภูมิทัศน์เมือง
 - ลักษณะทางกายภาพ
 - 1) พื้นที่มรดกวัฒนธรรม
 - 2) ลักษณะ และสภาพอาคาร
 - 3) สิ่งที่ใช้สอยบนถนน เช่น สัญญาณจราจร เสาและสายไฟฟ้า ถังขยะ ป้ายรถประจำทาง เป็นต้น และรวมไปถึงกิจกรรมบนทางเท้าด้วย
 - 4) ป้ายโฆษณา
 - ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบภูมิทัศน์เมือง
 1. มุมมองต่างๆ จากการมองพื้นที่มรดกวัฒนธรรม
 - 1) การรับรู้ เข้าใจในพื้นที่
 - 2) ความเป็นระเบียบสวยงาม ของทัศนภาพที่เกิดขึ้น
 2. มุมมองภายในโครงสร้างเมืองเก่านครราชสีมาต่อมรดกวัฒนธรรม
 - 1) เส้นทางการเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่มรดกวัฒนธรรม
 - 2) ภูมิทัศน์เมืองในการเอื้ออำนวยต่อการรับรู้เส้นทางเชื่อมโยงมรดกวัฒนธรรม

ปัจจัยการปรับปรุงภูมิทัศน์เมืองดังกล่าวข้างต้น เป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างเกณฑ์การปรับปรุงภูมิทัศน์เมืองของงานวิจัยได้ ดังนี้

ตาราง 2.3 เกณฑ์การประเมินภูมิทัศน์เมือง เพื่ออนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมืองเก่านครราชสีมา

เกณฑ์การประเมินภูมิทัศน์เมือง เพื่ออนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมืองเก่านครราชสีมา		
1. องค์ประกอบภูมิทัศน์เมือง	1.1 ลักษณะทางกายภาพ	1.1.1 พื้นที่มรดกวัฒนธรรม
		1.1.2 ลักษณะ และสภาพอาคาร
		1.1.3 สิ่งที่ใช้สอยบนถนน เช่น สัญญาณจราจร เสาและสายไฟฟ้า ถังขยะ ป้ายรถประจำทาง เป็นต้น และรวมไปถึงกิจกรรมบนทางเท้าด้วย
	1.2 ลักษณะของกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่องค์ประกอบภูมิทัศน์เมือง (ที่มีผลกระทบต่อพื้นที่มรดกวัฒนธรรม)	1.2.1 ย่านพาณิชยกรรม
		1.2.2 พื้นที่ยันทนาการ
		1.2.3 สถานศึกษา
1.2.4 กิจกรรมประจำปี		
2. ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบภูมิทัศน์เมือง	2.1 มุมมองต่างๆ จากการมองพื้นที่มรดกวัฒนธรรม	2.1.1 การรับรู้ เข้าใจในพื้นที่
		2.1.2 ความเป็นระเบียบสวยงามของทัศนียภาพที่เกิดขึ้น
	2.2 มุมมองภายในโครงสร้างเมืองเก่านครราชสีมาต่อมรดกวัฒนธรรม	2.2.1 เส้นทางการเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่มรดกวัฒนธรรม
		2.2.2 ภูมิทัศน์เมืองในการเชื่อมโยงมรดกวัฒนธรรม

6. เทคนิคในการประเมินภูมิทัศน์เมือง ในงานวิจัยนี้ใช้เทคนิควิธีในการประเมินภูมิทัศน์เมือง ดังนี้

- หลักการจัดองค์ประกอบภาพ โดยการบันทึกภาพมุมมองต่างๆที่เกิดขึ้นต่อพื้นที่รอบมรดกวัฒนธรรม เพื่อนำมาประเมินภูมิทัศน์เมืองรอบมรดกวัฒนธรรมจากลักษณะองค์ประกอบภูมิทัศน์เมืองที่เกิดขึ้นในภาพที่บันทึกแล้วจึงเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงภูมิทัศน์เมืองเพื่ออนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม

- **Serial Vision & Motion Picture** หลักการคล้ายกับหลักการจัดองค์ประกอบภาพที่บันทึกเป็นภาพนิ่งแล้ววิเคราะห์องค์ประกอบภูมิทัศน์เมืองที่เกิดขึ้นในภาพที่บันทึก เพียงแต่ในการบันทึกจะทำการบันทึกเป็นลำดับภาพที่เกิดขึ้นจากการเคลื่อนที่ไปบนเส้นทางหนึ่งภายในเมืองเก่านครราชสีมา ซึ่งเส้นทางที่บันทึกจะเป็นเส้นทางเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่มรดกวัฒนธรรมต่างๆภายในเมืองเก่านครราชสีมาแบบเดินวนรอบ
- **Image Map** ใช้ในงานแบบสัมภาษณ์เพื่อวิเคราะห์จินตภาพที่เกิดขึ้นในมโนภาพของกลุ่มประชากรภายในเมืองเก่านครราชสีมา เพื่อสามารถใช้ในการวางแผนปรับปรุงภูมิทัศน์เมืองเพื่อตอบรับจินตภาพของชาวเมืองต่อมรดกวัฒนธรรมที่มีอยู่ในเมืองเก่านครราชสีมา